

"את" "אקסודוס" לא אנשכח לעולם

בכ"ג בתמוז תש"ז יצאה הספינה 'אקסודוס-יציאת אירופה' לכיוון חופי ישראל. הסופר והמשורר יצחק גנוז, אחד הפעילים המרכזיים בספינה, מספר על המסע המפרך, המאבק בבריטים, החיים במחנות העקורים והעלייה לארץ

הרצל ובלפור חקק

תלאותיו, המשולב בסיפורי הגבורה של המעפילים בשלבי הקמתה של מדינת ישראל, תיעד בספר 'כיסופים וסער' בהוצאת משרד הביטחון. בספר הוא מתאר את הבחור שרגא (בן דמותו של יצחק גנוז) אשר מארגן ומכין את קבוצת הנערים 'שלהבת' למסע הגדול. פרקי הספר חושפים את הקשר הנפשי שבין המדריך לנערים ומסעם רווי התלאות. הקבוצה עוברת לוורוצלב, וגונבת את הגבול לצ'כיה. גנוז מתאר את המסעות הקשים בדרכים, היטלטלות במשאיות וצעדה אין סופית ברגל, בשלג, בגשם ובבוץ. גם אז, לאחר המלחמה, לא תמו התלאות. גנוז תיאר את סבלם של

לאחר מסע מפרך בדרך חתחתים? האונייה יצאה לדרכה מן הנמל, דרומית מערבית למרסיי, עיר קיט צרפתית, בתאריך 11 ביולי 1947. כ"ג תמוז תש"ז. לימים הפך יום זה לתאריך היסטורי, ציון דרך בתולדות ההעפלה! בהפלגה היה יצחק גנוז מפקד צעיר, שראה בהעפלה לארץ, ניסיון לחתום את פרק השואה והמחנות בפרק תקומה. ננסה לדלות את סיפור ההעפלה בעיניים שלו.

ההכנה לקראת ההעפלה ההרואית במהלך המסע הארוך והמתיש גילה יצחק גנוז מנהיגות ואחריות רבה, שימש כמחנך ומורה לעברית, עזר להם, טיפח אותם והיווה עבורם אב ואח. את סיפור

כ"ג תמוז - 11 ביולי - יום השנה ליציאת אקסודוס בדרכה לארץ ישראל. לפני שנה העניק מוזיאון "חצר היישוב הישן" בירושלים את 'אות התקומה' לסופר והמשורר יצחק גנוז, שהיה מגיבורי האונייה 'אקסודוס' בהיותו בן תשע-עשרה. מיד לאחר השואה, אירגן גנוז קבוצה גדולה של ילדים ונוער במחנות העקורים של שארית הפליטה, והובילם בדרכי הבריחה והעפלה לכיוון ארץ ישראל.

מה היה הסיפור האמיתי של 'אקסודוס', כיצד הגיע לספינה, מה עלה בגורל המעפילים בדרך וכיצד התגשמה שאיפתם להגיע למחוז חפצם

הצי המלכותי האנגלי - ומיד קלטנו שאנו בקרב מולם... הם עקבו אחרי האונייה שלנו מרגע הפלגתה מחופי צרפת והחליטו שדרכנו לא תצלח. הם לא יתירו לנו לעגון בחופי הארץ בשום פנים ואופן."

הבריטים עולים על הסיפון

הגורל של אוניית המעפילים

"אקסודוס 1947" לא היה טוב. כל העיניים היו צופיות למאבק, הבריטים ניסו להשתלט עליה בכוח - ונוסעי האונייה הגיבו בהתנגדות אקטיבית דלת אמצעים, שני מעפילים מתו בקרב, עשרות נפצעו, והיתה פגיעה קשה בגוף האונייה.

חיילים בריטים חמושים קפצו על הסיפון של האקסודוס הרעועה. החל קרב איתנים נגד המעפילים, שבמהלכו נפגעו ונפצעו רבים. שני מעפילים וימאי של האוניה נהרגו.

המחבר מתאר חוויה נוראה ומשפילה. אוניית המעפילים נושאת אלפי פליטים, נצורה לאורך ימים. אקסודוס הובסה. המעפילים הועברו בכח לשלוש אניות משא בריטיות והובלו בליווי ספינות מלחמה - והכיוון - חזרה לצרפת, לנמל ממנו יצאה האונייה.

דפי הספר חושפים את הקרב של המעפילים עם ה'כלניות' - הצנחנים הבריטים. הלב נצבט למקרא דפי המאבק של הפליטים נלחמים על חייהם, משליכים קופסאות שימורים ותפוחי אדמה על ה'כלניות' אדומי הכומתה. גנוז מתקשה להסתיר דמעותיו, הוא זוכר את חברי קבוצתו פצועים, מדממים, שבורים.

אקסודוס ממשיכה בהפלגה, שבה לצרפת. המעפילים אינם מוכנים לרדת בחופי צרפת למרות ההבטחות של ממשלת צרפת להעניק להם אזרחות צרפתית, דיור ועבודה. כל 4,500 המעפילים צועקים: "אנחנו יורדים רק בארץ ישראל!!!"

הבריטים, בהחלטה מרושעת מובילים את המעפילים לחופי גרמניה. שם היה מחזה עגום, שמזכיר נשכחות: את מחנות הריכוז של קלגסי היטלר.

יצחק גנוז עם קבוצת נוער "הניצוץ", אותה הדריך, במחנה העקורים באד-רייכנהאל, גרמניה.

המסע שיכנס לספרי ההיסטוריה. אולם, לאחר מספר ימי הפלגה התהפך מצב רוחנו וכאב עז חדר לליבנו, כאשר התברר למעפילים שהם נצורים. האונייה אקסודוס, הוקפה על ידי משחתות קרב בריטיות... וכל זה קרה לפני שהחלום הוגשם, לפני שהספקנו לנחות בחופי ארץ ישראל."

התמונה מעיתון יויד במאריס, ערב ראש השנה תשי"ח.

פרשת "אקסודוס". ההורדה בנמל המבורג. במרכז: אם המחבר - יהודית גנוזוביץ מבית ברעם ז"ל

גנוז מספר שהמעפילים חשו המומים, הם שאלו את עצמם: "מה יקרה בגורלנו? הלבבות בישרו רע. החרדה הייתה גדולה, החשש היה שהבריטים לא יתנו לנו להגיע לחוף מבטחים."

טבעת החנק סביב האקסודוס

בספר שכתב גנוז, 'כיסופים וסער', תוארו ההתרחשויות - וזו הייתה דרמה עוצרת נשימה: לאחר הפלגה ממושכת, תחושה של אימה, סכנה מתקרבת. עוד בטרם תיכנס האונייה למים הטריטוריאליים של ארץ ישראל המנדטורית, הורגשה טבעת החנק: "משחתות התקרבו, אלה היו ספינות

הפליטים שורדי השואה: הפעם היה זה תורם של האזרחים הפולנים - ומדובר בהתעללות אכזרית, הללו המשיכו להכות ביהודים ולא חדלו מלתת דרוו לשנאתם.

זה לא היה קל לנערים, ויצחק גנוז חיזק אותם ולימדם כיצד להוציא מתוך מעז. הוא הנחה אותם כיצד לכתוב את העולה על רוחם, לתאר את תחושותיהם בתקופת

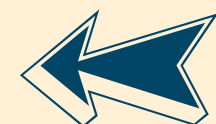
המלחמה ולתעד את מסכת הייסורים של ההעפלה. יצחק גנוז זוכר בהתרגשות את היום הגדול - הרגע בו נותקה האונייה אקסודוס מרציף המזח בנמל סט שלחופי דרום צרפת.

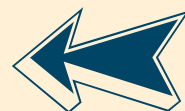
הספינה יוצאת לדרך - אלפי פליטים! גנוז היה נרגש לקראת המסע הגדול. לאחר שנים של תלאות וסבל, בלבו חש: הנה נפתח צוהר של תקווה. החלום להגיע לארץ ישראל נראה בפתח. אבל, הלב ידע, הדרך עוד ארוכה מאד: "היינו 4,515 פליטים על אונייה רעועה בדרך לארץ כשכל חלומנו הוא חלומם של יהודים במשך כל הדורות, להגיע לארצנו הקדושה, ארץ ישראל. הלב של כולנו החסיר פעימה, כשהעוגן הורם והספינה יצאה לדרך. ידענו כולנו מה המשמעות של המילה 'אקסודוס', הרגשנו שאנו עם ישראל שיוצא מעבדות לחירות בדרך לארץ אבותיו."

את הסיפור ההרואי של מעפילי אקסודוס הפך אוטו פרמינגר לסרט שזכה להצלחה עולמית, והעניק נקודת מבט אוהדת למפעל הציוני. אולם, לא תמיד הסרט "אקסודוס" דבק באמת ההיסטורית. לדוגמה: הסרט מתאר את המעפילים מגיעים לקפריסין שם הם מבלים להנאתם על החופים הקסומים. בפועל, הבריטים הורידו בכח את המעפילים בנמל חיפה וגרשו אותם בתנאים לא אנושיים חזרה לצרפת. משם הובלו בכח למחנות הריכוז בגרמניה.

את עלילת הגבורה ההיסטורית תיאר יצחק גנוז בספרו.

"במשך כל המסע", מספר המחבר, "היו כולם דרוכים ומתוחים. היה ברור לנו, שעיני העולם נשואות אלינו. המוני פליטים שמחכים במחנות ציפו לסימן של גאולה וישועה אשר יופיע במהלך

כואב גם אחרי עשרות שנים

גנוז נשמע כואב גם היום: "איזה סיכוי היה לפליטים אומללים, שרידי חרב, מול חיילי הוד מלכות הכתר הבריטי, מול ספינות מלחמה. מה היה להם לפליטים האלה מלבד זיכרונות אימה ממחנות ההשמדה, מה עוד נותר להם מלבד נשמת אפם מול מכונת המלחמה הנאצית, רצינו לחזור לארץ אבותינו, מן הארץ שם חיו אבותינו לפני אלפיים שנה, לא הותרו לנו כל סיכוי, אכזריות ללא רחמים".

סיפורם של הנערים במחנות העקורים

בספר 'כיסופים וסער' חושפת העלילה את המדריך הצעיר, בן דמותו של גנוז, מדובב את הנערים ושומע מפהם סיפורים מצמררים על עברם ועל גורלם במחנות ההשמדה, עד שהגיעו ל'אקסודוס'.

החיים במחנה לא היו מזהירים. הפליטים חיו על זמן שאול, מחכים בקוצר רוח לעלייה ארצה. רבים באו לבקר אותם, וארגונים שונים עזרו להם בהתארגנות וחיזוק אותם נפשית לקראת צאתם שוב לארץ המובטחת. כך נמשך המצב עד שהוקמה מדינת ישראל, המחנות פורקו והתאפשרה עליית הפליטים לארץ.

יצחק גנוז מתאר את זווית הראייה שלו, מה קישר בינו לבין הקבוצה עליה פיקד: "טיפחתי וארגנתי את הקבוצה, ועשינו דרך ארוכה עד לצרפת, כדי להצטרף למפקדים ולמעפילים שהמתינו לעלות לספינה. הקשר הראשון שלי היה עם אייק אהרונוביץ, שהיה רב החובל הנועז של האקסודוס, לצד מפקד הספינה יוסי הראל.

אייק זכור ליצחק גנוז כגיבור מאד מיוחד ומרשים מאד: "יכולנו לראות אותו מתרוצץ בין ההגאים של הספינה, דואג לייצוב הספינה, לחיזוק רוחם של המעפילים. וזה היה ברגעים גורליים, כאשר אנו נאבקים בספינות הקרב הבריטיות. הייתי עד לויכוח בינו לבין המפקד יוסי הראל. הראל חשש לגורל הפליטים וסרב לסכן את חייהם של

4,500 אנשים שעברו את השואה. אולם אייק היה נועז יותר ודחף להמשיך בלחימה נגד החיילים הבריטים ולא להכנע".

יצחק גנוז המשיך להיות בקשר עם אייק אהרונוביץ. שניהם הדליקו ביחד משואה בטקס יום הזכרון לשואה והגבורה בשנת 2008.

אנו שואלים את גנוז, מה עלה בגורל המחברות שכתבו נערי הקבוצה שלו, בהם ביקש לתעד את חוויותיהם באוניית המעפילים. גנוז נשמע נרגש עד

גנוז עם נכדתו והאחים חקק.

את הימים הנוראים במחנות ההשמדה. בשיר שלו 'הדרך מהגטו אל בורות ההריגה' הוא כותב בכאב, קשה לו להשלים עם הטבע השותק נוכח המעשים הבלתי אנושיים שהכחידו עם שלם. הוא כותב בשיר זה, כיצד הנהר מחה את כל העקבות, כיצד כל הזעקות של הירויים טבעו ואיש לא שמע את קול הנספים:

הַנְּהַר יָבֵשׁ כְּלֹא הָיָה
חוֹפְיוֹ נִמְחוּ בְּבוֹץ שׁוֹקֵעַ,
טְבֵּעָה כְּתוֹכוֹ זַעֲקַת הַיּוֹם
שֶׁל אֶחָד יְרוּי וְרַע.

ובהמשך, לאחר תיאור זוועות השואה - הוא מתאר את גורל עמו, מנסה לשאול מה ההסבר, האם העצים יודעים מה פשר האסון שנחת על עמו:

דורות עמי תְּכּוּפוֹת הִלְכוּ כְּאֵן,
שׁוֹטְטוּ עַל זֶה עֵץ הַגֶּשֶׁר,
רוּחַ צוֹלְפֹת שׁוֹעֲטֵת בְּזַעַם
נוֹכַח כְּכִי אֵילָנוֹת הַתּוֹהִים עַל
הַפֶּשֶׁר.
בְּצֵדֵי הַדֶּרֶךְ טְלִיתוֹת פְּזוֹרוֹת,
דְּפֵי תְּפִילָה בְּלוּיִים, כְּלִי מְלֹאכָה,
סֶפֶר,

וְהַדֶּרֶךְ אֲרוּכָה וּבְזִיכְרוֹנֵינוּ הַמְרָאוֹת
מֵאֵז וְעַתָּה, מַעֲפֵר וְהֶאֱפֵר.
יצחק גנוז הוא משורר של שואה, של העפלה, של תקומה. את תלאות חייו בשואה תיאר בספרי שיריו "נוכח הארץ ומלואה" ו"מעבר לגשרון העץ". כמו כן, הספרים כוללים שירים המתארים את סיפור ההעפלה ההרואי של האקסודוס בד בבד עם חוויות של תקומה וחזון. בשירו "השביל באייר תש"ח" הוא מתאר את החתירה אל הגאולה, אל האור:

וְרוּחַ חֲרִישִׁית נוֹגַעַת לֹא נוֹגַעַת
בְּצִמְרוֹת בְּרוּשִׁים כְּבִמְיַתְרֵי כְּנֹר.
שְׁלֵשָׁה הֵם הַהוֹלְכִים, גּוֹרְרִים רְגָלִים,
מְמַלְמֵל אָחָד: "רְחוֹק שָׁם יֵשׁ אוֹר".
בנוסף, כתב פואמה הרואית על ההעפלה ועל ספינת המעפילים ההרואית: רַפִּי עֲקִיבָא בְּסִפִּינַת הַגְּרוּשׁ שֶׁל "אֶקְסוּדוּס".

וכן שירים ויצירות נוספות. באחד מרגעי השיא בסרט על סיפור חייו שהופק, הוא מישיר מבט לאופק, עיניו נוצצות, ובלחש הוא אומר: "ניצחתי, העם היהודי ניצח את ההיסטוריה".

דמעות.

"העברתי אותם כמסמכים היסטוריים למכון 'משואה' ללימודי השואה בתל יצחק". חשוב ליצחק להדגיש את הקשר העז עם הקבוצה שלו. הוא מזכיר לנו, לבל נשכח שהיו לו אמא, אח ואחות בקבוצת המעפילים, ולרגע לא זנח את ילדי קבוצתו: "הייתי להם כמו אבא".

כיצד הגיע לנערים האלה?

"אספתי אותם ממנזרים, מבתים של נוצרים, והכול במטרה להעלות אותם לארץ. אני יודע, שהמסע לארץ היה מסע מתיש עבורם, גם פיזית וגם נפשית. כשאני נזכר בימים המצמררים האלה, אני מרגיש רעד, ולא אשכח זאת לעולם. ההרגשה הטובה שהקלה על כך הייתה המראָה של חופי הארץ, ראינו את חיפה היפה והנפלאה באופק, וקראנו בקול: 'הגענו לארץ אבותינו !!'. הרגע הגדול הזה היה בראש חודש אב, 18 ביולי 1947.

ההיסטוריה הוכיחה - ניצחנו את היטלר
ההעפלה והשיבה לארץ היו אקורד סיום - אבל יצחק גנוז לא שכח לרגע